

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

www.idi.org.il

14 מאי 2025

ט"ז אייר תשפ"ה

לכבוד,

יו"ר וחברי ועדת השרים לענייני חקיקה

הנדון: הצעת חוק הבחירות לכנסת (תיקון – שינוי מבנה פתק ההצבעה), התשפ"ג-

2023

שלום רב,

ההצעה שבנדון מבקשת לתקן את שיטת הבחירות לכנסת: לשמור על השיטה היחסית-רשימתית, אך להטמיע בה רכיב אישי, בדמות "פתק פתוח למחצה" (semi-open ballot). במסגרת השיטה החדשה, רשימות שירצו בכך יוכלו "לפתוח" את פתקי ההצבעה שלהן. פתקי ההצבעה של רשימות אלה בקלפיות יפרטו את שמות וסדר המועמדים כפי שהוגשו לוועדת הבחירות המרכזית. בוחריהן יוכלו, אם ירצו, לסמן עד 5 שמות של "מועמדים מועדפים", ובכך להביע בהם תמיכה (גם בוחרי רשימות אלה לא יהיו מחויבים לסמן מועמדים מועדפים, אלא יוכלו פשוט להכניס את הפתק כפי שהוא למעטפה). בעת ספירת הקולות ייספרו גם הצבעות ההעדפה שניתנו למועמדים השונים, ומועמדים שיחצו רף של הצבעות העדפה בגובה חצי מהמודד (כ-18 אלף קולות בבחירות האחרונות), יוכלו להתקדם למקום גבוה יותר ברשימה – אך לא למקום הראשון, ש"ישורין". כך יוכלו הבוחרים להשפיע – בצורה מתונה – על סדר המועמדים ברשימה.

אנו סוברים כי אימוץ פתק פתוח למחצה צפוי לתרום לחיזוק ושיפור הדמוקרטיה הישראלית בהיבטים שונים, ובפרט בכל הנוגע לחיזוק הקשר בין הבוחר לנבחר.

להלן הנימוקים, בקיצור רב:

1. הפתק הפתוח למחצה יאפשר לבוחר להביע את העדפותיו הפוליטיות בצורה מלאה ומדויקת הרבה יותר מהשיטה הנהוגה כיום בישראל: הבוחר יוכל להביע העדפה לא רק לרשימת מועמדים אלא גם למועמדים ספציפיים, ובעקיפין גם לאידיאולוגיה שהם מייצגים. השיטה מבטאת, אפוא, בצורה מלאה הרבה יותר את העיקרון הדמוקרטי של השתתפות, ויוצרת ערוץ תקשורת חדש וחשוב בין הציבור לבין המפלגות.
2. הפתק הפתוח למחצה צפוי ליצור – בקרב הנבחרים – אינטרס פוליטי מובהק לשרת את הציבור. זאת, כיוון שהציבור יוכל לתגמל ולהעניש אותם באופן אישי באמצעות הצבעות ההעדפה. הדגש כאן הוא על כך שאינטרס הנבחרים יהיה לפנות גם לציבור רחב, לכלל מצביעי המפלגה – קרי למאות אלפי בוחרים לכל הפחות.
3. הפתק הפתוח למחצה גם יגביר את השקיפות בכל הנוגע להרכב רשימת המועמדים, שכן הציבור יראה את המועמדים על גבי פתק ההצבעה בקלפי.

אמיר אלשטיין

יו"ר הוועד המנהל

הנשיא העשירי ראובן ריבלין

יו"ר של כבוד

יוחנן פלסנר

נשיא

חברי הוועד המנהל

עו"ד ליאת אהרנסון

אלי גרונר

פרופ' ורד וניצקי-סרוסי

ד"ר חן ליכטנשטיין

מזל מועלם

שגיר לשעבר שלי מרידור

פרופ' פאדיה נאסר אבו-אלהיג'א

עו"ד אבי פישר

ד"ר מיכל צור

יוסי קוצ'יק

המועצה הבינלאומית

פרופ' רונלד דניאלס, יו"ר

השופטת רוזלי סילברמן אבליה, קנדה

אן אפלכאוס, ארה"ב

השופטת דורית ביניש, ישראל

פרופ' משה הלברטל, ישראל

פרופ' בריטטוף מרקשיס, גרמניה

ד"ר שרון נוריאן, ארה"ב

השופט אברהם סופר, ארה"ב

ברט סטפנס, ארה"ב

פרופ' גרהרד קספר, ארה"ב

סגני נשיא

פרופ' סוזי נבון, מחקר

ד"ר ישי [ג'סי] פרס, אסטרטגיה

עמיתים בכירים

פרופ' תמר הרמן

פרופ' נתן זוסמן [אורח]

פרופ' עמיחי כהן

מר תומר לזון [אורח]

פרופ' יותם מרגלית

פרופ' דניאל סטעמן

פרופ' בני פורת

פרופ' קרנית פלוג

פרופ' מרדכי קרמניצר

פרופ' גדעון רהט

ד"ר תהילה שוורץ אלטשולר

פרופ' יובל שני

מייסדים

ד"ר אריק כרמון

ברנרד מרכוס [1929-2024]

מוכיר המדינה ג'ורג' שולץ [1920-2021]

המכון הישראלי לדמוקרטיה

4. בשל סיבות אלה, יש לשיטה פוטנציאל ממשי להוביל לשיפור באיכות המועמדים והנבחרים ובאמון הציבור בשיטה ובמוסדות הפוליטיים.

5. מבחינה השוואתית, מדובר בשיטה נפוצה ביותר. כפי שנאמר בדברי ההסבר, רוב גדול מקרב הדמוקרטיות המפותחות מאפשרות לבחור להשפיע ביום הבחירות על הרשימה באמצעות סימון מועמדים – כך נוהגות 19 מתוך 23 הדמוקרטיות החברות ב-OECD שיש בהן שיטה דומה לישראל. ב-3 דמוקרטיות נוספות אמנם אין רכיב אישי אך יש אזורי בחירה, מה שמותיר את ישראל כדמוקרטיה המפותחת היחידה ללא רכיב אישי או אזורי בשיטת הבחירות לפרלמנט.

6. מדובר בשינוי מתון וזהיר בשיטת הבחירות (אך כאמור, בעל פוטנציאל ממשי לחזק את הדמוקרטיה):

- ראשית, אין מדובר באימוץ אזורי בחירה – שיטה שיש לה יתרונות רבים אך היא צפויה להשפיע על הליך הבחירות, על השחקנים הפוליטיים השונים ועל התוצאות בצורה משמעותית הרבה יותר מאשר הפתק הפתוח למחצה.

- שנית, גם בהשוואה לשיטות בחירה אישיות אחרות, זוהי השיטה ה"שמרנית" ביותר – שכן עדיין מוצגת בפני הבחור רשימת מועמדים מדורגת, והבוחרים יכולים לבצע בה שינויים שהם לרוב מתונים. קיימות שיטות אישיות הרבה יותר – למשל אם בפני הבחור מוצגת רשימת מועמדים שבה המועמדים כלל אינם מדורגים מראש, כך שהצבעות ההעדפה של הבוחרים הן שקובעות באופן בלעדי את סדר המועמדים הסופי (מה שמכונה "פתק פתוח", לדוגמה בפינלנד ואסטוניה).

- שלישית, בשיטה המופיעה בהצעת החוק יש שני אלמנטים שממתנים אותה אף יותר משיטות דומות אחרות בעולם: א. השיטה המוצעת היא וולונטרית: רק מפלגות שירצו בכך "יפתחו" את פתק ההצבעה, ואילו רשימות אחרות יוכלו לשמור על פתק ההצבעה הנוכחי כפי שהוא, מבלי לאפשר לבוחרים לסמן מועמדים; ב. המקום הראשון ברשימה משוריין – אי-אפשר יהיה לסמן אותו ואי-אפשר יהיה לדחוק אותו למקום נמוך יותר.

7. אין שיטת בחירות מושלמת, ובכל שיטה יש אתגרים וסכנות. כך, הפתק הפתוח למחצה מגביר את הצורך של הפוליטיקאי הבודד בחשיפה מוקדמת לציבור והיכרות של הציבור עמו, כדי לזכות להצבעות ההעדפה של בוחר הרשימה. יש לכך השלכות צפויות רצויות, כמו עידוד הפוליטיקאים לשמירה על קשר רצוף ומעמיק עם הציבור. עם זאת, יכולות להיות לכך גם השלכות יותר מורכבות – כמו ייתרון למועמדים ותיקים ומוכרים על פני מועמדים חדשים, או מאמץ מוגבר של נבחר הציבור להתבלט באופן אישי בתקשורת. חשוב לציין שממצאים ממדינות אחרות שוללים טענות להשפעות שליליות אחרות של השיטה, כמו פגיעה בייצוג נשים (להיפך – לשיטה יש דווקא פוטנציאל לתרום לייצוג נשים בפוליטיקה) או שחיתות

(להיפך – הצורך של הפוליטיקאי הבודד לפנות גם לציבור בוחרים רחב וערטילאי יצמצם את הפוטנציאל לשחיתות).

8. ההצעה זוכה לתמיכה רחבה בקרב הציבור: לפי סקר משנת 2021, בקרב הציבור היהודי 54% תומכים בה ורק 26% מתנגדים, ובקרב הציבור הערבי 69% תומכים ורק 24.5% מתנגדים.¹

יש מקום לדיון מקצועי ומעמיק על פרטים ספציפיים שונים בהצעה: מספר המועמדים שאפשר לסמן, "סף החסימה" של הצבעות העדפה, השאלה אם רשימות יחויבו "לפתוח" את פתק ההצבעה או לא, סוגיות הנוגעות למימון ועוד. דיונים אלה יכולים וצריכים להתקיים בוועדות הכנסת, בשיתוף נציגי המפלגות, אנשי מקצוע רלוונטיים (במיוחד מוועדת הבחירות המרכזית), מומחי אקדמיה ונציגי החברה האזרחית.

בברכה,

ד"ר אסף שפירא

¹ הרמן, תמר, אור ענבי, ירון קפלן ואינה אורלי ספוז'ניקוב, [מדד הדמוקרטיה הישראלית 2021](#), ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, עמ' 58-59.